

minden esetben kiforrottak, inkább nevezhetőek általános igazságoknak, mint a szövegelemzésből levezetett letisztult értelmezéseknek. Végezetül túlzónak és elhamarkodottnak gondoljuk Hoványi azon kijelentését, hogy az elemzésben bemutatott prófétai vonások irodalmi alakzatként működnek.

A könyv érdemei az értelmezést lezáró és összefoglaló táblázat mellékletként szerepeltetése, ami sokban segíti az olvasót az értelmezés átlátásában. Ötletes, hogy a fejezeteket a szerző ikonábrázolásokkal töri meg, még frappánsabb, hogy az ábrázolásoknak szerepe is lesz az értelmezésben. Az átgondoltabb tagolás, a központi problémához nem tartozó gondolatok mellőzése ugyanakkor emelné az amúgy izgalmas, sokrétű értelmezés fényét.

ZIMMERMANN GERDA

Ewa M. Thompson: A birodalom trubadúrjai – Az orosz irodalom és a kolonializmus. Budapest, Örökség Kulturpolitikai Intézet, 2015, 406 l.

Az Egyesült Államokban élő litván származású irodalomtudós, Ewa M. Thompson könyve egy merőben szokatlan nézőpontból, a posztkolonializmus szemszögéből kísérli meg áttekinteni az orosz irodalom történetét, főként Said elméleti munkáira támaszkodva.

Oroszország esetében a „kolóniákat” az orosz birodalom és a Szovjetunió által bekebelezett kisebb népek és nemzetek alkotják, amelyek saját hangjait az orosz hatalom elnyomja, alsóbbrendűnek titulálva őket. Thompson megkülönböztet „agresszív” és „defenzív” nacionalizmust, az előbbin a központi hatalom területszerző és helyi kisebbségeket elnyomó nacionalizmusát tekinti, az utóbbin pedig a kisebb közösségek identitásőrző önvédelmét – a nacionalizmus ez utóbbi formáját jogosnak és szükségesnek tekinti.

Az orosz írók nagy többségére Thompson úgy tekint, mint a központi hatalom szószólóira – nemcsak a cári Oroszországban vagy a szovjet érában, de a kortárs irodalomban is. Mi több, az orosz irodalomnak nagy felelősséget tulajdonít abban, hogy világszerte elterjedt és elfogadottá válhatott egy olyan hamis Oroszország-kép, amely szerint az oroszok „jóságos gyarmatosítókként” vannak számon tartva, akik erőszak-

mentesen és békével szálltak meg idegen területeket, amelyeket a káosz és a tudatlanság éveit után végre renddel és kultúrával ajándékoztak meg.

A könyv szerint a nyugati gyarmatosítás abban is különbözik az oroszokétól, hogy míg a nyugati filozófiai iskoláiknak és kultúrtörténetének köszönhetően valóban szellemi fölényben volt az általa gyarmatosított területekkel szemben, az oroszokra ez nem volt igaz. Az orosz filozófia szerinte szépirodalmi művekben (pl. Dosztojevszkij regényeiben) és vallási munkákban megjelenő „spekulációkra” korlátozódott. Jelentősen kritizálja az orosz művelődést, nem rejtve véka alá azon meggyőződését sem, hogy Oroszország a XX. század végére egyértelműen a hanyatlás stádiumába lépett.

Külön fejezetet szentel olyan jelenségek tárgyalásának is, mint például a mai orosz tankönyvek történeti objektivitása – amely, bár meglehetősen érdekes, mégsem érthető, mi céllal kerülhetett egy alapvetően szépirodalommal foglalkozó kötetbe.

A szerző kritizálja többek között Puskind, Dosztojevszkijt, Tolsztojt és Szolzsenyicint, amiért nem szentelnek elég figyelmet az Oroszország területén élő nem-orosz nemzetiségeknek, vagy amiért a szereplőik túlnyomó része orosz, és ha meg is jelennek nemzetiségi szereplők, azokat általában negatívan írják le. Felrója Dosztojevszkijnek és Szolzsenyicinnak (akiket egyébként az emberi fájdalom iránt különösen érzékeny szerzőknek tart), hogy csak saját népük fiaival szemben érzékenyek, mások azonban hidegen hagyják őket. Ezt konkrét szöveghelyekkel támasztja alá, például Dosztojevszkij lengyelekről szóló leírásaival. Ebben természetesen sok igazság is van.

Thompson elvárásai azonban helyenként egészen irreálisnak tűnnek. Azt várja az orosz birodalom területén született, általában orosz nemesi körben élő szerzőktől, hogy ne a saját közegük látásmódját képviseljék, hanem könyveik mutassanak azon túl. A könyv olvasása során az olvasónak az a benyomása támadhat, hogy ideális világban minden szerző köteles lenne a népesség arányában nemzetiségi szereplőket foglalni a könyvébe, és azok (orosz birodalom által okozott) szenvedéseit is bemutatni, így lenne korrekt. Oroszország és a Szovjetunió világa azonban soha nem volt az az ideális világ, ahol ez reális elvárás lehetne. Másrészt pedig – és ez a

fontosabb érv –, nem szabad megfelekedezni arról a tényről, hogy a szépirodalom mindenekelőtt fikció, amellyel szemben nem támaszthatunk ilyen irányú elvárásokat. Az irodalomnak nem feladata a világ igazságtalanságainak objektív bemutatása.

Thompson sajnálattal állapítja meg, hogy míg a nyugati hatalmak képesek voltak párbeszédet kialakítani volt gyarmataikkal és a poszt-kolonializmus mint releváns interpretációs eljárás meglehetősen elterjedtté válhatott, az orosz tudományos és irodalmi élet élesen elutasítja azt.

A legfontosabb kérdés, ami felmerül ennek a túlnyomórészt történeti tények alapján érvelő, izgalmasan megírt munkának olvasásakor, hogy mi volt a szerző célja mindennek bemutatásával. Az esetben, ha a nyugatot szerette volna

meggyőzni, hogy ne higgyen az orosz íróknak, amikor Oroszországot a „jó gyarmatosító” szerepében tetszelegve mutatják be, valószínűleg nem volt értelme fáradnia, ugyanis nyugaton elenyésző kisebbség tekint csak ilyen módon az oroszokra. Ha magának az orosz irodalomtudománynak címezte mindezt, abban a reményben, hogy az orosz tudományos életben is kialakulhat egy posztkolonializmus alapú diskurzus, akkor viszont nem biztos, hogy célravezető ilyen erős kritikával illetni az orosz kultúrát. Az biztos, hogy a könyv úttörő abból a szempontból, hogy egyáltalán felhívja a figyelmet egy ilyen irányú diskurzus lehetőségére. Ha azonban az oroszokkal szeretne párbeszédbe lépni, nem árt az óvatosabb fogalmazás.

KIS ORSOLYA